

О. В. Степаненко, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Стаття присвячена розкриттю зміста феномену домашнього насильства. Зазначено, що феноменологічний підхід в аспекті дослідження домашнього насильства є важливим, адже домашнє насильство – це складне явище, яке може мати багато різних проявів та відбуватися у різних контекстах. Саме феноменологічний підхід дозволяє більш глибоко розуміти це явище та здійснювати більш точний опис його характеристик. Зазначено, що під насильством в кримінальному праві слід розуміти – протиправний, суспільно небезпечний, умисний фізичний та/або психологічний вплив однієї особи на іншу, яким останній заподіюється різного роду шкода або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди. Зроблено висновок, що під домашнім насильством як феноменом слід розуміти: протиправний, умисний фізичний та/або психологічний вплив однієї особи на іншу; вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що її постраждала особа; одна із сторін зазвичай відноситься до певної вразливої групи або/та знаходиться у вразливій ситуації (наприклад, неповнолітні діти, працевдатні батьки); насильство вчиняється на основі конкретної ролі особи в аспекті особистісних відносин; таким впливом одна особа, серед іншого, намагається встановити або утвердити контроль над іншою особою, змусити її до певної лінії поведінки; таким насильством заподіюється різного роду шкода або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди. Вказано, що зазначені характеристики є ключовими та вони повинні бути враховані при встановленні чи є вчинене особою діяння проявом домашнього насильства та в аспектів відмежування домашнього насильства від інших кримінальних правопорушень. Оптимально, щоб такі характеристики були сформульовані у рішеннях Верховного Суду.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством.

O. V. Stepanenko. Phenomenology of domestic violence

The article deals with examination of the content of the phenomenon of domestic violence. It is noted that the phenomenological approach in the aspect of the study of domestic violence is crucial, due to the fact that domestic violence is a complex phenomenon that can have many different manifestations and occur in different contexts. It is the phenomenological approach that allows a deeper understanding of this phenomenon and a more accurate description of its characteristics. It is noted that violence in criminal law should be understood as unlawful, socially dangerous, intentional physical and/or psychological influence of one person on another, to whom the latter inflicts various kinds of harm or creates a real threat of causing such damage. It is concluded that domestic violence as a phenomenon should be understood as: unlawful, intentional physical and/or psychological influence of one person on another; are committed within the family or within the place of residence or between relatives, or between former or current spouses, or between other persons cohabiting (living) in the same family, but who are not relatives nor married, regardless of whether the person who committed domestic violence lives (lived) in the same place as the victim; one of the parties usually belongs to a certain vulnerable group or is in a vulnerable situation (for example, minor children, disabled parents); violence is committed on the basis of the specific role of the individual in the aspect of personal relationships; with such influence, one person, among other things, tries to establish or assert control over another person, to force him to a certain line of behavior; such violence inflicts various kinds of harm or creates a real threat of causing such harm. It is indicated that these characteristics are essential and should be taken into account when establishing or committing an act by a person as a manifestation of domestic violence and in aspects of distinguishing domestic violence from other criminal offenses. Ideally, such characteristics should be formulated in the decisions of the Supreme Court.

Key words: violence, domestic violence, criminal offence related to domestic violence.

Постановка проблеми. Феноменологія – це певний філософський напрям, який покладається на спостереження та опис явища таким, як воно є у свідомості спостерігача, і ставить на перше місце саме дослідження феноменів, тобто того, що з'являється у свідомості людини, коли вона сприймає цей світ.

Феноменологічний підхід в аспекті дослідження домашнього насильства є важливим, адже домашнє насильство – це складне явище, яке може мати багато різних проявів та відбуватися у різних контекстах. Саме феноменологічний підхід дозволяє більш глибоко розуміти це явище та здійснювати більш точний опис його характеристик.

Феномен домашнього насильства належить до соціальних явищ, що мають декілька аспектів та залежать від багатьох факторів. Домашнє насильство є феноменом, оскільки воно є явищем реального світу, що відбувається в сім'ї і між людьми, які мають певні особисті відносини. Ключовими рисами даного феномену є, по-перше, насильство, яке спрямоване однієї особи на іншу, та другою, що воно відбувається в контексті

сімейних відносин, тобто між близькими людьми, які мають як соціальні так і, що не менш важливо емоційні зв'язки.

Враховуючи зазначене, розкриття змісту «насильства» і, його обов'язкової характеристики «вчинення в контекст сімейних відносин» є ключовими при встановленні змісту як феномену «домашнє насильство».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема поняття насильства у кримінальному праві розроблялася у наукових роботах таких вчених як, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кулик, Ю. В. Лисюк, В. О. Навроцький, Л. А. Наконечна, Д. В. Попов та ін. При цьому, враховуючи численні роботи присвячені цій темі дискусії тривають і досі.

Метою статті є розкриття змісту феномену домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід розпочати з того, що в ряді статей КК України передбачено використання терміну «насильство», при цьому відсутність уніфікованого підходу до розуміння насильства ускладнює практику застосування кримінально-правових норм.

Аналіз численної наукової літератури в галузі кримінального права дає можливість зауважити, що більшість науковців визначають насильство теж саме як вплив. Так, можна визначити наступні позиції щодо розуміння насильства:

– «умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через психічне або фізичне посягання особою на інших осіб, у результаті якого заподіюється шкода або створюється реальна загроза для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод громадян, що гарантовані Конституцією України і охороняються кримінальним законом» [1, с. 78];

– «енергетичний вплив на органи й тканини організму людини, їх фізіологічні функції, шляхом використання матеріальних факторів зовнішнього середовища (механічних, фізичних, хімічних і біологічних) та/або інформаційний вплив на її психіку, що вчиняється всупереч без її волі, здатний заподіяти смерть, фізичну та/або психічну травму, а також обмежити свободу волевиявлення або дій людини» [2, с. 70];

– «зовнішній вплив на людину або групу людей, примушування, завдання збитків життю й власності, які здійснюються всупереч волі тих, проти кого вони спрямовані; фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, який порушує право останньої на особисту недоторканність, з метою досягнення певного злочинного результату» [3];

– «заподіяння тілесних ушкоджень, вбивство чи ж погроза застосування такого» [4, с. 35];

– «умисна дія, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка прямо пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі» [5, с. 35];

– «умисний вплив на тіло чи психіку людини з метою заподіяти шкоду її життю чи здоров'ю або обмежити чи позбавити її свободи, що заподіяв чи міг заподіяти таку шкоду» [6].

Враховуючи зазначене можна виокремити наступні підходи до визначення насильства в кримінальному праві: 1) насильство – це виключно фізичний вплив на іншу людину; 2) насильство – це як фізичний так і психологічний вплив на іншу людину.

При цьому, актори проекту нового КК України вважають, що насильство слід визначати саме як фізичний вплив на іншу людину, зокрема шляхом нанесення удару, побоїв, застосування акустичного, світлового, термічного чи хімічного фактору або обмеження її особистої свободи. В той же час, в проекті передбачено такі категорії як фізичне, психологічне, економічне, сексуальне насильство, що в свою чергу не узгоджується зі запропонованим визначенням.

Враховуючи наявність різних форм насильства і що досить важливо передбачення за їх вчинення саме кримінальної відповідальності не можна визначати насильство тільки як фізичний вплив. Саме тому визначаючи насильство як наскрізне кримінально-правове поняття виправданим є визначення його як фізичного так і психологічного впливу на іншу людину.

Узагальнюючи зазначені позиції вважаємо, що під насильством в кримінальному праві слід розуміти – протиправний, суспільно небезпечний, умисний фізичний та/або психологічний вплив однієї особи на іншу, яким останній заподіюється різного роду шкода або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди.

Зауважимо, що ми виходимо з того, що домашнє насильство є одним із видів насильства, а тому йому притаманні всі вище виокремлені ознаки насильства при цьому і характерні певні особливі риси, про які зазначимо далі.

Враховуючи, що в науковій літературі використовують поняття «домашнє насильство» і «сімейне насильство» слід здійснити їх співвідношення.

О. В. Харитонова зазначає, що «домашнє насильство» корелює англomовному поняттю «domestic violence». В свою чергу, «domestic» має конотації «свійський, внутрішній, домашній, сімейний». Вчена зауважує, що «домашнє насильство, треба розуміти, що мова йде не лише про дім у фізичному сенсі цього слова, місце постійного перебування особи, а про певний символічний простір, де «домашність» виводиться через окреслення кола осіб, на яких поширюється дія законодавства про домашнє насильство» [7, с. 38].

Також в науковій літературі зазначається, що поняття «домашнє насильство» охоплює більшу кількість суб'єктів і об'єктів насильства ніж «насильство в сім'ї». Також дані поняття різняться межами застосування насильства [8, с. 11]. Часто «домашнє насильство» та «сімейне насильство» можуть використовуватися як

синоніми. Однак, в контексті дослідження та практики протидії насильством в сім'ї, «домашнє насильство» частіше використовується для підкреслення важливості забезпечення безпеки та приватності в домашньому середовищі.

В той же час, в деяких державах використовується два терміни «family violence» «насильство в сім'ї» – це насильство між членами сім'ї, наприклад між батьками та дітьми, братами та сестрами та інтимними партнерами та «domestic violence» «домашнє насильство» – це різновид сімейного насильства, яке відбувається між нинішніми або колишніми інтимними партнерами (іноді його називають насильством з боку інтимного партнера) [9].

У вітчизняному законодавстві та науковій літературі термін «домашнє насильство» використовується для позначення насильства, яке відбувається у родинному середовищі та стосується як насильство з боку інтимного партнера так і насильства щодо інших членів сім'ї, наприклад, дітей, старших людей тощо.

В Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що: «домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [10].

Аналізуючи практику ЄСПЛ науковці зазначають, що «в рішеннях ЄСПЛ домашнє насильство визначається, як насильство, яке проявляється у різних формах, починаючи від фізичного і завершуючи психологічним чи словесними образами, є загальною проблемою, яка усіх непокоїть та не завжди «лежить на поверхні», оскільки часто постає в контексті особистих стосунків або закритих систем, до того ж від такого насильства страждають не лише жінки, чоловіки також можуть бути постраждалими, а також діти» [11].

У п. «b» ст. 3 Стамбульської конвенції зазначено, що «домашнє насильство означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [12].

Відповідно до В КК України домашнє насильство це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Г.І. Роменський вважає, що «домашнє насильство – це будь-які умисні дії одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як громадянина і завдають шкоду його фізичному, психологічному чи моральному здоров'ю, а також розвитку дитини» [13, с. 76]. А. М. Волощук, Х. П. Ярмак та О. В. Ковальова вказують, що насильство в сім'ї «це будь-яка умисна дія/бездіяльність чи погроза застосування будь-якої дії/бездіяльності фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї, який володіє значною фізичною чи психологічною перевагою, по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному, психічному здоров'ю чи економічним інтересам» [14, с. 29-30]. Зазначена наукова позиція є досить цікавою в аспекті акцентування на тому, що кривдник володіє значною фізичною чи психологічною перевагою.

Група експертів з питань протидії насильству щодо жінок та домашньому насильству, створена відповідно до Стамбульської Конвенції для контролю за виконанням Сторонами Конвенції (далі GREVIO) зазначала, що хоча ст. 3 Стамбульської Конвенція передбачає гендерно-нейтральну дефініцію домашнього насильства, що охоплює як жертв, так і кривдників обох статей, вона також чітко визначає, що домашнє насильство зачіпає жінок непропорційно і, таким чином, є насильством, що є виразно гендерно-обумовленим (gendered) [15]. Також передбачається, що Конвенція охоплює багато форм насильства щодо жінок, починаючи від каліцтва геніталій і закінчуючи домашнім насильством, під загальним прапором «гендерно-обумовленого насильства щодо жінок», наголошуючи на гендерній нерівності як їх спільній структурній причині, а також що «Конвенція виразно пов'язує насильство проти жінок та домашнє насильство зі шкідливими гендерними стереотипами» [15].

В постанові ККС ВС від 7 квітня 2020 року у справі № 647/1931/19 (провадження № 51-174км20) з даного приводу зазначено, що «Стамбульська Конвенція та орган, створений для її імплементації, підкреслюють, що термін «домашнє насильство» позначає один з різновидів гендерно-обумовленого насильства, а не окремий від нього вид насильства. Хоча пункт (b) статті 3 Стамбульської Конвенції сформульований у гендерно-нейтральних виразах, коли визначає види «домашнього насильства» та круг осіб, яких воно може стосуватися, однак це не змінює характеристики домашнього насильства як різновиду насильства, що ґрунтується на певних дискримінаційних, у тому числі гендерних, ознаках» [16].

GREVIO пояснює таке гендерно-нейтральне формулювання тим, що «хоча Стамбульська Конвенція застосовується переважно до жінок, оскільки стосується форм насильства, які відчують лише жінки тому що вони жінки, або які жінки відчують набагато частіше ніж чоловіки, але хоча рідше і менш суворих формах чоловіки можуть також відчувати деякі форми насильства, що охоплюються Стамбульською Конвенцією, такі як домашнє насильство, зґвалтування та примусовий шлюб. Тож Конвенція заохочує держави-учасників застосовувати її положення до всіх жертв домашнього насильства, включаючи чоловіків, дітей та людей похилого віку, і лише проголошує принцип недискримінації до невичерпного переліку підстав, включаючи гендерну ідентичність та сексуальну орієнтацію, при застосуванні її положень» [15].

Виходячи з наведеного, в постанові ККС ВС від 7 квітня 2020 року у справі № 647/1931/19 (провадження № 51-174км20) Суд приходять до висновку, що «Стамбульською Конвенцією домашнє насильство розуміється як певний спосіб поведінки, якою одна особа намагається утвердити або підтримати контроль над іншою особою, що відноситься до певної вразливої групи і знаходиться у вразливій ситуації. При цьому в рішенні суду зазначено, що це жодним чином не свідчить про те, що міжнародні договори мали намір розглядати як «домашнє насильство» будь-яке насильство, що трапляється між членами сім'ї, але яке зумовлене іншими причинами. Суд не має підстав вважати, що законодавець, приймаючи Закон №2227-VIII, під терміном «домашнього насильства» мав намір визначити більш широке коло діянь, ніж міжнародне законодавство, на імплементацію якого він спрямований» [16].

Комітет з усунення всіх форм дискримінації щодо жінок (надалі «Комітет CEDAW») встановив, що «насильство за статтю є формою дискримінації, яка серйозно перешкоджає можливості жінок користуватися правами та свободами на основі рівності з чоловіками» і, таким чином, заборонено відповідно до статті 1 CEDAW. До загальної категорії гендерно зумовленого насильства Комітет CEDAW включає насильство внаслідок «приватних дій» та «насильство в сім'ї» [17].

В свою чергу, важливо зауважити: «гендерно обумовлене насильство – це будь-яке насильство, яке спрямоване на особу на основі її соціальної ролі та яке завдає або може завдати фізичної, сексуальної і психологічної або економічної шкоди чи страждання. Зокрема це погрози таких дій, примусу чи свавільне позбавлення волі, незалежно від того, відбувається це в публічному чи приватному житті» [18, с. 23]. Поряд з цим необхідно зазначити, що «гендерно обумовлене насильство є ширшим поняттям від поняття сексуального насильства. Воно охоплює не лише акти сексуального насильства (зґвалтування, ушкодження статевих органів), а також акти несексуального характеру: насильство в сім'ї, «убивство честі» тощо. Гендерно обумовлене насильство відрізняється від будь-якої іншої форми насильства не самою дією (наприклад, убивство, зґвалтування, ушкодження), а тим, що такі дії обумовлені гендером. Насильство вчиняється «на основі соціально обумовлених (гендерних) відмінностей між чоловіками та жінками» або через гендер (соціальну роль) особи» [18, с. 23].

Найбільш поширена інтерпретація гендерно обумовлене насильство полягає в наступному «насильство чоловіків щодо жінок та дівчат, засноване на структурній нерівності між чоловіками та жінками та нерівних владних відносинах» [19].

В свою чергу, найбільш широке розуміння гендерно обумовлене насильство передбачає, що «насильство спрямоване проти чоловіка або жінки на основі її/його конкретної ролі в суспільстві та застосовується до жінок, дівчат, чоловіків і хлопців, щоб ствердити та відтворити усталені гендерні ролі і норми» [19].

Тобто домашнє насильство входить до загального поняття «гендерно зумовлене насильство».

Враховуючи зазначені характеристики важливо відповісти на питання чи завжди можна стверджувати про домашнє насильство тоді, коли потерпілим від такого діяння є член сім'ї обвинуваченого?

У постанові ККС ВС від 7 квітня 2020 року у справі № 647/1931/19 (провадження № 51-174км20) зазначено, що «у цій справі сторона обвинувачення стверджувала, що обвинувачений вчинив злочин в результаті раптово виниклої сварки. Суд констатував, що саме по собі таке формулювання не свідчить про те, що насильство було зумовлено певним дискримінаційним ставленням до потерпілої. Також зі змісту обвинувального акту не вбачалося, що інкримінований акт агресії був одним з епізодів у атмосфері домашнього насильства, що склалася між обвинуваченим і його матір'ю. Посилання лише на те, що потерпілим від злочину є член сім'ї обвинуваченого, недостатньо для того, аби стверджувати про існування ситуації домашнього насильства у значенні, яке надається цьому терміну Стамбульською Конвенцією та законом, що ухвалено з метою її імплементації» [16].

Далі в рішенні зазначається, що «для того, щоб обґрунтувати застосовність виключення щодо домашнього насильства у пункті 7 частини 1 статті 284 КПК до конкретного випадку, обвинувачення має довести обставини, які свідчать, що потерпіла від інкримінованого злочину особа є у той же час і жертвою домашнього насильства. Це не виключає того, що докази існування ситуації домашнього насильства можуть міститися і в самих обставинах злочину, які доводять, що певний випадок насильства є проявом поведінки, характерної для домашнього насильства» [16]. Схожа позиція передбачена в ще одному судовому рішенні, а саме в Постанові ККС ВС від 17 червня 2021 року у справі № 717/764/20 [20]. Ми також підтримуємо позицію, що не будь-яке насильство між членами сім'ї слід визначати як домашнє насильство.

Враховуючи зазначене важливим є виокремлення наступних характеристик, які б допомагали правоохоронним органам, суду та всім іншим особам зацікавленим у даному аспекті, відмежовувати домашнє насильство від інших діянь:

- одна особа намагається встановити або утвердити контроль над іншою особою;
 - одна із сторін відноситься до певної вразливої групи або/та знаходиться у вразливій ситуації;
 - насильство вчиняється на основі конкретної ролі особи в аспекті особистісних відносин.
- Узагальнюючи зазначені позиції вважаємо, що під домашнім насильством як феноменом слід розуміти:
- протиправний, умисний фізичний та/або психологічний вплив однієї особи на іншу;
 - вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа;
 - одна із сторін зазвичай відноситься до певної вразливої групи або/та знаходиться у вразливій ситуації (наприклад, неповнолітні діти, непрацездатні батьки);
 - насильство вчиняється на основі конкретної ролі особи в аспекті особистісних відносин;
 - таким впливом одна особа, серед іншого, намагається встановити або утвердити контроль над іншою особою, змусити її до певної лінії поведінки;
 - таким насильством заподіюється різного роду шкода або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди.

Зазначені характеристики є ключовими та вони повинні бути враховані при встановленні чи є вчинене особою діяння проявом домашнього насильства та в аспектів відмежування домашнього насильства від інших кримінальних правопорушень. Оптимально, щоб такі характеристики були сформульовані у рішеннях Верховного Суду, адже відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

Список використаних джерел:

1. Гумін О.М. Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2011. с. 628
2. Ігнатів О. Кримінальне насильство: окремі питання. *Право України*. 2005. № 3. С. 67-71
3. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія. Підручник. 2013. 352 с.
4. Навроцький В. О. Злочини проти особи: лекції для студентів юридичного факультету. Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка. 1997. 48 с.
5. Лисюк Ю.В. Протидія насильству в сім'ї. Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. 164 с.
6. Довгань-Бочкова Н. Домашнє насильство:аналіз об'єктивної сторони складу злочину. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С.187-197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2018_66_23
7. Харитоновна О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. Науково-практичний посібник. Харків: ТОВ Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.
8. Стрельченко О.Г., Шевченко Л.В. Стівідношення понять «домашнє насильство» та «насильство в сім'ї»: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. ПРАВО*. 2018. Випуск 48. Том 2. С. 11-14.
9. Family, domestic and sexual violence. URL: <https://www.aihw.gov.au/about-us>
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
11. Романцова С., Устрицька Н., Гловюк І. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навч. посібник ; за ред. І. Гловюк., Н. Лашук, С. Романцової. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 404 с.
12. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Конвенція; Рада Європи від 11.05.2011. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_001-11
13. Роменський Г.І. Домашнє насильство та шляхи його подолання. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. 2004. Вип.5. С. 74-78.
14. Волощук А. М. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї : Монографія. А. М. Волощук, Х. П. Ярмакі, О.В. Ковальова. Одеса : ОДУВС, 2013. 218 с.
15. Перша Загальна доповідь щодо діяльності GREVIO (1st GENERAL REPORT ON GREVIO ACTIVITIES). URL: <https://rm.coe.int/1st-general-report-on-grevio-s-activities/16809cd382>
16. Постанова ККС ВС від 7 квітня 2020 року у справі №647/1931/19 (провадження №51-174км20). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89035028>
17. Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 19 щодо насильства щодо жінок (1992), документ ООН. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%>

В4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83-%D0%9E%D0%9E%D0%9D.pdf

18. Альохін А., Кириченко С., Кориневич А. Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України ; за заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янної. Київ : ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив», 2017. 216 с.

19. Humanitarian exchange. Special feature Gender-based violence in emergencies. No 60, February 2014. URL: http://odihpn.org/wp-content/uploads/2014/02/HE_60_web_1.pdf.

20. Постанова ККС ВС від 17 червня 2021 року у справі № 717/764/20 (провадження № 51-6117км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97829094>